

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БОБОШКО ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 347.441.1 (477)

**ЗМІНА АБО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ У ЗВ'ЯЗКУ
З ІСТОТНОЮ ЗМІНОЮ ОБСТАВИН**

Спеціальність: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
МАЗУРЕНКО Світлана Вікторівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КІЗЛОВА Олена Сергіївна,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри цивільного
і господарського права та процесу;

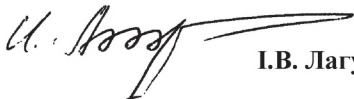
кандидат юридичних наук, доцент
ТОКАРЧУК Людмила Михайлівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться «___» _____ 2019 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

Автореферат розісланий «___» _____ 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах ринкової економіки правове регулювання договорів має особливу важливість, оскільки основою цивільного обороту є саме цивільно-правові договори. Позитивною рисою Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) є наявність положень про свободу договору, а також загальних положень про послуги. Динамічний розвиток соціальних зв'язків у контексті економічних реформ зумовлює роль цивільно-правового договору як дієвого регулятора суспільних відносин. Договір сприяє розвитку ініціативи та активності сторін і певною мірою є засобом реалізації правосуб'єктності учасників цивільних правовідносин. Ініціатива і активність проявляються як на стадії встановлення, так і в процесі розвитку цивільних правовідносин. Учасникам цивільно-правового договору надається широка можливість визначення змісту договору, вибору оптимального варіанту реалізації суб'єктивних прав і виконання обов'язків.

Договірні відносини суб'єктів цивільного права ґрунтуються на їх взаємній юридичній рівності, що виключає владне підпорядкування однієї сторони іншій, і на свободі у визначенні будь-яких умов договору, що не суперечать законодавству. Нормативне регулювання договірних зобов'язань, спрямоване на забезпечення стабільності окремих договорів і всіх цивільних відносин в цілому, в той же час відрізняється певною гнучкістю, встановлюючи різні правові інструменти, покликані забезпечити задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин з урахуванням конкретної ситуації, в тому числі, можливість змінити або розірвати договір у зв'язку з істотними змінами обставин.

З розвитком вільного цивільного обігу важливого значення набуває як теоретична розробка цього інституту, так і вирішення питань, що виникають при його практичному застосуванні. У чинному ЦК України вперше закріплені загальні положення про зміну і розірвання договорів (глава 53), а також велика кількість норм про окремі види договорів, що конкретизують загальні правила. ЦК України містить низку положень, які визначають підстави, порядок і наслідки зміни і розірвання договору, в тому числі й зміни або розірвання договорів у зв'язку з істотними змінами обставин. Новелою у сфері регулювання договірних відносин є правила ст. 652 ЦК України про вплив на договір істотної зміни обставин, що існували при його укладенні. Детальний аналіз норм ст. 652 ЦК України і визначення співвідношення із загальними принципами та іншими інститутами цивільного права представляє значний науково-теоретичний інтерес.

Окремі питання зміни і розірвання договорів розглянуті в роботах М.М. Агаркова, М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, В.П. Грібанова, З.М. Заменгоф, О.С. Іоффе, Г.Ф. Шершеневича та ін. Серед опублікованих

останнім часом досліджень проблематики дисертаційного дослідження слід назвати роботи І.Г. Бабіч, С.Я. Вавженчука, Н.Ю. Голубевої, В.О. Гончаренко, С.Т. Гончарука, О.А. Гусара, А.Б. Гриняка, І.В. Давидової, О.В. Дзери, П.А. Дігтяра, К.С. Канзафарової, О.С. Кізлової, К.Г. Некіт, О.С. Омельчука, І.О. Ромащенко, Л.М. Токарчук, Ю.Г. Орзіха, Р.С. Халфіної, Є.О. Харитонова, Р.Б. Шишки, А.Г. Яреми та ін. Проте до цього часу в сучасній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження проблем зміни або розірвання договорів у зв'язку з істотними змінами обставин.

У судовій практиці деякі питання зміни і розірвання договорів поки що не дістали однозначного вирішення, в тому числі, відсутній єдиний підхід до розуміння поняття істотної зміни обставин, у зв'язку з чим застосування ст. 652 ЦК України викликає певні труднощі. Аналіз судової практики свідчить про гостру потребу в наукових рекомендаціях щодо застосування інституту зміни або розірвання договору у зв'язку з істотними змінами обставин.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо поняття, підстав та особливостей зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, а також удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки, яка є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є спеціальне комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин за цивільним законодавством України.

Для досягнення цієї мети в дисертації вирішувалися такі завдання:

розглянути становлення та розвиток законодавства про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

сформулювати поняття істотної зміни обставин при зміні або розірванні договору;

охарактеризувати правову природу зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, з'ясувати співвідношення зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин із суміжними правовими категоріями;

визначити підстави зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

здійснити класифікацію підстав зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

охарактеризувати порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

розглянути правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в сфері зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини у сфері зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Предметом дослідження є зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає система взаємопов'язаних загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, застосування яких забезпечує достовірність знання та вирішення поставлених цілей і завдань. Під час дослідження були використані такі методи: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, аналітико-синтетичний, логіко-юридичний та ін. За допомогою історико-правового методу було розглянуто становлення та розвиток законодавства щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий метод використано з метою з'ясування співвідношення зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин із суміжними правовими категоріями (підрозділи 2.1, 2.2). Системно-структурний метод застосовувався при визначенні підстав зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин (підрозділи 2.1, 2.2., 2.3). Логіко-юридичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України, що закріплюють порядок та правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, виявити недоліки цивільно-правової регламентації зміни або розірвання договору у зв'язку з

істотною зміною обставин (розділи 2, 3). За допомогою методу теоретико-правового моделювання сформульовано пропозиції про вдосконалення цивільного законодавства у сфері зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин (підрозділи 3.1, 3.2).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, ЦК України, Житловий кодекс УРСР, Земельний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти України, а також акти законодавства деяких зарубіжних держав.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення місцевих, апеляційних судів, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, ухвали та постанови Верховного Суду України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоноване визначення істотних змін обставин як таких, що виникли раптово, після укладення договору, без наявності вини і поза межами контролю сторін договору, за непередбачених і непереборних умов, які сторони не могли врахувати при укладенні договору і ризик настання яких не міг бути взятий до уваги сторонами договору. При цьому ці обставини суттєво змінюють рівновагу договірних зобов'язань унаслідок зростання вартості виконання зобов'язання для сторони договору або зменшення цінності одержуваного стороною результату при виконанні договору;

доведено, що найважливішими ознаками обставин, які мають істотне значення, є: непередбаченість їх виникнення після укладення правочину; суттєвість та надзвичайність; невідворотність; відсутність вини сторін договору. Правильне визначення зазначених ознак має важливе практичне значення, оскільки дозволяє сторонам договору і суду правильно кваліфікувати обставини, що мають істотне значення;

зроблено висновок про необхідність розмежування таких правових категорій, як «істотна зміна обставин» та «непереборна сила», які відрізняються за такими критеріями, як межі можливості виконання, підстави невиконання зобов'язань та правові наслідки;

обґрунтовано, що істотна зміна обставин може розглядатися в якості причини, що знищує суб'єктивні передумови укладення договору (суб'єктивний критерій) (ч 1 ст. 652 ЦК України). Але суб'єктивний критерій розкривається і набуває значення лише при встановленні об'єктивного

критерію – співвідношення майнових інтересів сторін щодо виконання зобов'язання при зміні обставин (п. 3 ч. 2 ст. 652 ЦК України);

встановлено, що судові справи щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин можна поділити на дві основні групи: 1) справи щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, які мають об'єктивний характер і не залежать від волі сторін договору (економічна криза, акти компетентних органів, хвороба тощо); 2) справи щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, які мають суб'єктивний характер (банкрутство, ліквідація, відкликання ліцензії тощо);

запропоновано доповнити частину другу ст. 651 ЦК України абзацом другим такого змісту: «При зміні або розірванні договору у зв'язку з істотною зміною обставин відповідно до частини другої статті 651 цього Кодексу слід враховувати: 1) характер порушення договору; 2) співвідношення виконаних і невиконаних зобов'язань; 3) доцільність збереження договору, враховуючи характер порушення тощо»;

запропоновано доповнити ст. 651 ЦК України частиною п'ятою такого змісту: «5. До вимог про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин застосовується позовна давність в один рік»;

удосконалено:

висновок про те, що угода про зміну або розірвання договору є цивільно-правовим договором, який слід відрізнити від інших угод, які тягнуть зміну або припинення зобов'язання, в частині конкретизації таких випадків;

положення про те, що метою зміни договору є зміна зобов'язання певного виду, виконання якого ще не повністю здійснено та характеризується тривалим характером, в частині визначення етапів процесу внесення за згодою сторін змін до договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

запропоновано класифікацію випадків зміни або розірвання договорів у зв'язку з істотною зміною обставин в частині врахування специфіки внутрішньої структури договірних відносин;

дістало подальшого розвитку:

положення про забезпечення захисту прав та інтересів сторін договору у разі його зміни або розірвання у зв'язку з істотною зміною обставин в частині виокремлення об'єктивних і суб'єктивних чинників порушення прав та охоронюваних законом інтересів;

теза про те, що в разі істотної зміни обставин сторона договору має право звернутися з пропозицією переглянути умови цього договору, яка має бути обґрунтованою та такою, що надана у розумний строк. Обґрунтовано, що вказана пропозиція не є підставою для призупинення виконання договору;

наукова позиція про співвідношення поняття модифікації зобов'язання з поняттям зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин в частині визначення критеріїв такого співвідношення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем правового регулювання зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного законодавства України в сфері зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного цивільного законодавства України, що регулюють зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне та сімейне право України», «Договірне право», «Проблеми цивільного права», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення дисертації доповідалися на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті І.В. Шерешевського «Динаміка статусу приватної особи в сучасних умовах інтеграційного розвитку України» (м. Одеса, 30 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Від римського приватного права до права Європи» (м. Одеса, 15 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право і сучасність. Від римського приватного права до ІТ права» (м. Одеса, 19 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні» (м. Одеса, 27 жовтня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.)

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 14 публікаціях, у тому числі 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному

періодичному виданні з юридичного напрямку, а також у 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені її метою та завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (283 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок, з них основного тексту – 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, висвітлюються наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Огляд літератури та вибір напрямів дослідження» складається з двох підрозділів і присвячений постановці проблеми та дослідженню стану її вивчення.

Підрозділ 1.1. «Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження» присвячений аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або опосередковано торкаються досліджуваних питань.

Встановлено, що проблемам правового регулювання зміни та розірвання цивільно-правового договору присвячені наукові праці таких дослідників, як: М.І. Брагінський, С.Я. Вавженчук, В.В. Вітринський, С.Д. Грінько, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, Ю.О. Заїка, І.Р. Калаур, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць, Р.А. Майданик, А.П. Місяць, М.М. Сібільов, Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, Р.Б. Шишка та ін.

Зміна та розірвання цивільно-правового договору як етапи динаміки договірної відносини стали предметом дослідження таких учених, як: С.М. Бервено, Т.В. Боднар, С.О. Бородовський, Р.В. Гринько, О.П. Дрішлюк, В.М. Коссак, О.М. Кравець, Л.В. Макачук, Н.М. Процьків, Т.О. Родоман, І.О. Ромашенко, Г.О. Уразова та ін.

Окрему увагу в межах дисертаційного дослідження було приділено проблемам зміни або розірвання договору за законодавством України та інших зарубіжних країн, серед яких слід назвати дисертації таких вітчизняних учених, як: С.М. Бервено «Проблеми договірної права України» (2006), Є.В. Бернад «Цивільно-правові наслідки недійсності правочину» (2018), С.О. Боровський «Укладання, зміна та розірвання договору у цивільному праві України» (2005), В.І. Дрішлюк «Публічний договір: цивільно-правові аспекти» (2007), О.І. Міхно «Припинення договору за цивільним законодавством України» (2003), П.А. Меденцев «Правові наслідки порушення договору у цивільному

праві України, Російської Федерації, ФРН, Англії та США: порівняльно-правовий аспект» (2013), В.Г. Олюха «Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система» (2003), О.С. Омельчук «Зміна договору найму (оренди) житла» (2007), Н.М. Процьків «Правове регулювання розірвання договорів за цивільним законодавством України» (2003), Т.О. Родоман «Зміна умов договору як спосіб захисту цивільних прав та інтересів» (2018) та ін.

Огляд літератури дозволив дійти висновку, що попри значну увагу науковців до означеної проблеми, велика кількість питань щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин усе ще залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують ґрунтовного наукового дослідження питання визначення поняття істотної зміни обставин, підстав, порядку та правових наслідків зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

У *підрозділі 1.2. «Становлення та розвиток законодавства про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин»* розглядається динаміка розвитку законодавства з питань зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Зазначено, що нормативно-правові акти у сфері регулювання зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин можна поділити на дві групи: 1) першоджерела (нормативно-правові акти, що втратили чинність, але відображають правову доктрину стосовно зміни або розірвання договорів); 2) акти чинного цивільного законодавства у сфері регулювання зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

У підрозділі здійснене комплексне дослідження становлення та розвитку законодавства у сфері регулювання зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Визначено особливості зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин на різних історичних етапах розвитку правової системи України.

Встановлено, що інститут істотної зміни обставин у тому вигляді, в якому він закріплений у ст. 652 ЦК України, концептуально відповідає сучасним законодавчим моделям західноєвропейських країн (Великобританії, Німеччини, Франції тощо).

Другий розділ *«Правова природа та підстави зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин»* складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню поняття істотної зміни обставин, а також правової природи і підстав зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

У *підрозділі 2.1. «Визначення істотної зміни обставин при зміні або розірванні договору»* звертається увага на те, що за цивільним законодавством України укладання договорів між суб'єктами цивільного права, а також зміна

або розірвання цих договорів у зв'язку з істотною зміною обставин є однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків осіб (ч. 2 ст. 11 ЦК України). При цьому договір є одним з різновидів правочинів і визнається правомірною дією.

Встановлено, що інститут істотної зміни обставин як в українському праві, так і в праві країн ЄС спрямований не на подолання або усунення будь-яких перешкод, а на збереження вигідності правочину, підтримання договірної рівноваги і балансу інтересів сторін договору та забезпечення можливості досягнення сторонами соціально-економічної мети правочину. У зв'язку з чим інститут істотної зміни обставин виконує коригувальну функцію, спрямовану на забезпечення, відновлення і підтримання балансу інтересів сторін договору та стабільності правовідносин в умовах екстрених та надзвичайних змін.

Запропоноване визначення істотних змін обставин як таких, що виникли раптово, після укладення договору, без наявності вини і поза межами контролю сторін договору, за непередбачених і непереборних умов, які сторони не могли врахувати при укладенні договору і ризик настання яких не міг бути взятий до уваги сторонами договору. При цьому зазначені обставини суттєво змінюють рівновагу договірних зобов'язань унаслідок зростання вартості виконання зобов'язання для сторони договору або зменшення цінності одержуваного стороною результату при виконанні договору.

Зроблено висновок, що найважливішими ознаками обставин, які мають істотне значення, є: непередбаченість їх виникнення після укладення правочину; суттєвість та надзвичайність; невідворотність; відсутність вини сторін договору. Правильне визначення зазначених ознак має важливе практичне значення, оскільки дозволяє сторонам договору і суду правильно кваліфікувати обставини, що мають істотне значення.

У *підрозділі 2.2. «Правова природа зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин»* проаналізовано сучасні підходи до проблем зміни або розірвання цивільно-правового договору.

Зазначено, що відповідно до цивільного законодавства України в частині регулювання укладення, зміни та розірвання договорів, сторони договору можуть за загальним правилом змінювати або розривати договір за взаємною згодою, в тому числі у разі істотної зміни обставин, а у разі виникнення спору – в судовому порядку відповідно до положень глави 53 ЦК України.

Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин регулюється положеннями ст. 652 ЦК України, відповідно до абзацу другого частини першої якої зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. У зв'язку з чим зазначається, що в даному випадку йдеться не про неможливість виконання договірних зобов'язань

сторонами договору, а про існуючі труднощі в договірних відносинах. Виконання договору за таких умов можливе, але це призведе до настільки небажаних наслідків для сторін договору, що втрачається сам сенс вступу в договірні відносини, які мають бути, як правило, взаємовигідними для кожної сторони договору.

У підрозділі 2.3. «Визначення підстав зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин» зазначено про необхідність розмежування таких правових категорій, як «підстави» та «умови» зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Підставами зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин є: 1) наявність непередбачених та непереборних обставин, які не залежать від волі сторін договору; 2) недоцільність виконання умов договору сторонами або однією з них у зв'язку з можливим настанням для неї невиконання наслідків. При цьому зазначений перелік не є вичерпним. Водночас, істотну зміну обставин не слід ототожнювати з поняттям обставин непереборної сили, оскільки непереборна сила призводить до неможливості виконання зобов'язань за договором і є підставою для звільнення сторони-виконавця від відповідальності за невиконання умов договору. Тоді як істотна зміна обставин не призводить до неможливості виконання зобов'язань за договором, оскільки така можливість є, однак виконання зобов'язань за договором стає вкрай невиконанням для однієї зі сторін договору та порушує її інтереси.

При істотній зміні обставин сторони можуть внести зміни або розірвати договір за взаємною згодою, що відповідає принципу свободи договору. Якщо сторони не досягли згоди щодо розірвання договору, він може бути розірваний за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких чотирьох умов: 1) в момент укладання договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачливості, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладанні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. У зв'язку з цим запропоновано до вказаного переліку умов додати ще п'яту умову: якщо розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне за собою заподіяння сторонам істотної шкоди, що значно перевищує витрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених за рішенням суду.

У третьому розділі «Порядок та правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин», який складається з двох

підрозділів, проаналізовано порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин та правові наслідки таких дій.

У підрозділі 3.1. «Порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин» акцентовано увагу на тому, що зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин так само, як і укладення договору, передбачає певний порядок, який може бути: 1) добровільний (договірний); 2) примусовий (судовий).

Договір за загальним правилом повинен бути незмінним, а договірні зобов'язання повинні виконуватися сторонами договору відповідно до умов укладеного договору. Однак у випадку істотної зміни обставин і у випадку, якщо обставини стосуються інтересів сторін договору або публічних інтересів, договір може бути змінений або розірваний з урахуванням усіх інтересів та обставин.

Зазначено, що дії щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин за своєю юридичною природою є правочинами, до яких застосовуються загальні правила про вчинення правочинів. Домовленість про зміну або розірвання договору вчиняється в тій самій формі, що й договір, якщо із закону, інших нормативно-правових актів, договору не впливає інше.

У підрозділі встановлено порядок зміни договору для тих випадків, коли договір змінюється або розривається не за угодою сторін, а на вимогу однієї з них. Якщо ця вимога спирається на одну з підстав зміни договору, порядок зміни договору у зв'язку з істотною зміною обставин є таким. Зацікавлена сторона договору зобов'язана направити іншій стороні договору пропозицію про зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин, які сторони не могли передбачити при укладанні договору та які унеможливили своєчасне, добросовісне та належне виконання умов договору. Інша сторона договору зобов'язана в строк, вказаний у пропозиції про зміну договору чи встановлений в законі або у договорі, направити стороні договору, яка зробила пропозицію про зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин, одне з наступних повідомлень: 1) повідомлення про згоду з пропозицією сторони договору про зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин; 2) повідомлення про відхилення пропозиції сторони договору про зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин; 3) повідомлення або згоду на зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин на інших умовах.

Якщо сторони не досягли взаємної згоди щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, договір може бути змінений (розірваний) лише за рішенням суду за вимогою зацікавленої сторони. При цьому, як правило, спір про зміну або розірвання договору може бути розглянутий судом по суті у разі подання позивачем доказів, які підтверджують життєвості ним заходів щодо врегулювання спору з відповідачем.

У підрозділі 3.2. «Правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин» звернута увага на те, що при розірванні договору внаслідок істотної зміни обставин застосовуються загальні правила щодо наслідків розірвання договору (ст. 653 ЦК України).

Встановлено, що за загальним правилом правові наслідки зміни або розірвання договору можна поділити на дві групи: 1) позитивні – передбачають зміну або припинення зобов'язань сторін (п. п. 1, 2, 3 ст. 653 ЦК України); 2) негативні – пов'язуються з компенсацією вартості переданого за договором чи поверненням об'єктів, що є предметом договору, відшкодуванням заподіяної шкоди, покладанням певних обтяжень на сторону, яка винна у зміні або розірванні договору, коли така зміна або розірвання не впливають з угоди сторін. Однак, у разі зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин негативні правові наслідки не настають, оскільки немає винної сторони договору, адже істотна зміна обставин виникає без наявності вини жодної із сторін договору.

За загальним правилом сторони за договором повертаються у первісний стан, в якому вони перебували до укладення договору. Сам факт зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин передбачає настання певних правових наслідків, передбачених ЦК України. При цьому правова форма зміни або розірвання договору застосовується лише до тих зобов'язань, строк виконання яких до моменту зміни або розірвання договору не настав і по яких ще не припинене триваюче виконання.

Встановлено, що в усіх випадках рішення про зміну або розірвання договору діє на майбутнє, а тому сторони не мають права вимагати повернення того, що вони виконали за зобов'язаннями до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 4 ст. 653 ЦК України). У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин, суд на вимогу будь-якої із сторін, визначає наслідки розірвання договору, виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням даного договору.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш вагомі наукові результати дисертаційного дослідження, до яких належать такі:

1. Інститут істотної зміни обставин як в українському праві, так і в праві ЄС спрямований не на подолання або усунення будь-яких перешкод, а на збереження вигідності правочину, підтримання договірної рівноваги і балансу інтересів сторін договору, забезпечення можливості досягнення сторонами соціально-економічної мети правочину. У зв'язку з цим інститут істотної зміни обставин виконує коригувальну функцію, спрямовану на забезпечення,

відновлення і підтримання балансу інтересів сторін договору та стабільності правовідносин в умовах екстрених та надзвичайних змін.

2. Істотна зміна обставин – це обставини, що виникли раптово, після укладення договору, без наявності вини і поза межами контролю сторін договору, за непередбачених і непереборних умов, які сторони не могли врахувати при укладенні договору і ризик настання яких не міг бути взятий до уваги сторонами договору. При цьому ці обставини суттєво змінюють рівновагу договірних зобов'язань унаслідок зростання вартості виконання зобов'язання для сторони договору або зменшення цінності одержуваного стороною результату при виконанні договору.

3. Основними ознаками істотних обставин, що мають значення при зміні або розірванні договору, є: непередбаченість їх виникнення після укладення правочину; суттєвість та надзвичайність; невідворотність; відсутність вини сторін договору. Правильне визначення зазначених ознак має важливе практичне значення, оскільки дозволяє сторонам договору і суду правильно кваліфікувати обставини, що мають істотне значення при зміні або розірванні договору.

4. У випадку істотної зміни обставин при збереженні формальної юридичної рівності прав і обов'язків сторін, встановлених договором, майновий інтерес стає недосяжним. Істотна зміна обставин розглядається в якості причини зміни або розірвання договору, знищує суб'єктивні передумови укладення договору (суб'єктивний критерій) (ч. 1 ст. 652 ЦК України). Але суб'єктивний критерій розкривається і набуває значення лише при встановленні об'єктивного критерію – співвідношення майнових інтересів сторін щодо виконання зобов'язання при істотній зміні обставин (п. 3 ч. 2 ст. 652 ЦК України).

5. Необхідно розмежовувати такі правові категорії, як «підстави» та «умови» зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Підставами зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин є: 1) наявність непередбачених та непереборних обставин, які не залежать від волі сторін договору; 2) недоцільність виконання умов договору сторонами або однією з них у зв'язку з можливим настанням для неї невігідних наслідків. При цьому зазначений перелік не є вичерпним. Водночас, істотну зміну обставин не слід ототожнювати з поняттям обставин непереборної сили, оскільки остання призводить до неможливості виконання зобов'язань за договором і є підставою для звільнення сторони-виконавця від відповідальності за невиконання умов договору. Тоді як істотна зміна обставин не призводить до неможливості виконання зобов'язань за договором, оскільки така можливість є, однак виконання зобов'язань за договором стає вкрай невігідним для однієї зі сторін договору та порушує її інтереси.

6. При істотній зміні обставин сторони можуть внести зміни або розірвати договір за взаємною згодою, що відповідає принципу свободи договору. Якщо сторони не досягли згоди щодо розірвання договору, він може бути розірваний за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких чотирьох умов: 1) у момент укладання договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачливості, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладанні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. Видається доцільним доповнити вказаний перелік п'ятою умовою: якщо розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне за собою заподіяння сторонам істотної шкоди, яка значно перевищує витрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених за рішенням суду. Таким чином, сторони договору обмежені у розірванні договору у зв'язку з істотною зміною обставин вимогою закону про наявність усіх обов'язкових умов.

7. Порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин може бути: 1) добровільний (договірний); 2) примусовий (судовий).

8. Дії щодо зміни або розірвання договорів у зв'язку з істотною зміною обставин за своєю юридичною природою є правочинами, до яких застосовуються загальні правила про вчинення правочинів. Домовленість про зміну або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, якщо із закону, інших нормативно-правових актів, договору не випливає інше.

9. Якщо сторони не досягли згоди щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, договір може бути змінений або розірваний лише за рішенням суду на вимогу зацікавленої сторони. При цьому, як правило, спір про зміну або розірвання договору може бути розглянутий судом по суті тільки у разі подання позивачем доказів, що підтверджують вжиття ним заходів щодо врегулювання спору з відповідачем.

10. Видається необхідним доповнити частину другу ст. 651 ЦК України абзацом другим такого змісту: «При зміні або розірванні договору у зв'язку з істотною зміною обставин відповідно до частини другої статті 651 цього Кодексу слід враховувати: 1) характер порушення договору; 2) співвідношення виконаних і невиконаних зобов'язань; 3) доцільність збереження договору, враховуючи характер порушення тощо»;

11. Доцільно доповнити ст. 651 ЦК України частиною п'ятою такого змісту: «5. До вимог про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин застосовується позовна давність в один рік».

12. При розірванні договору внаслідок істотної зміни обставин застосовуються загальні правила щодо наслідків розірвання договору (ст. 653 ЦК України). За загальним правилом правові наслідки зміни або розірвання договору можна поділити на дві групи: 1) позитивні – передбачають зміну або припинення зобов'язань сторін (п. п. 1, 2, 3 ст. 653 ЦК України); 2) негативні – пов'язуються з компенсацією вартості переданого за договором чи поверненням об'єктів, що є предметом договору, відшкодуванням заподіяної шкоди, покладанням певних обтяжень на сторону, яка винна у зміні або розірванні договору, коли така зміна або розірвання не впливають із угоди сторін. Однак, у разі зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин негативні правові наслідки не настають, оскільки немає винної сторони договору, адже істотна зміна обставин виникає без наявності вини жодної із сторін договору.

13. За загальним правилом сторони договору в разі його зміни або розірвання повертаються у первісний стан, у якому вони перебували до укладення договору. При цьому правова форма зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин застосовується лише до тих зобов'язань, строк виконання яких до моменту зміни або розірвання договору не настав і по яких ще не припинене триваюче виконання.

14. В усіх випадках рішення про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин діє на майбутнє, а тому сторони не мають права вимагати повернення того, що вони виконали за зобов'язаннями до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено законом або договором. У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин, суд на вимогу будь-якої із сторін визначає наслідки розірвання договору, виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням даного договору.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Бобошко О.О. Правове регулювання договорів, які змінюються у зв'язку з істотною зміною обставини. *Науковий вісник публічного і приватного права*: збірник наукових праць. 2016. Випуск № 2. Ч. 3. С. 63-67.

2. Бобошко О.О. Особливості розірвання договорів за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*: Щомісячний науково-практичний юридичний журнал. 2018. № 8 (270). С. 5-9.

3. Бобошко О.О. До питання правової природи зміни або розірвання договорів за істотних обставин. *National law journal: teory and practice: L.L.C. Scientific and practical Publication in law*. 2018. № 4-2 (32). С. 82-85.

4. Бобошко О.О. Особливості істотної зміни обставини при розірванні договору. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*, 2018. Випуск № 2. С. 44-53.

5. Бобошко О.О. До питання правових наслідків зміни або розірвання договорів у зв'язку з істотними змінами обставин. *Юридичний вісник*. 2018. Випуск № 2. С. 45-49.

6. Бобошко О.О. До питання розірвання договорів за законодавством України. *Науково-практичний журнал «Часопис цивілістики»*. 2018. Випуск № 29. С. 68-72.

7. Бобошко О.О. До питання визначення підстав зміни договору за цивільним законодавством України. *Науково-практичний журнал «Часопис цивілістики»*. 2018. Випуск № 28. С. 28-31.

8. Бобошко О.О. Особливості визначення об'єктів цивільних прав. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 484-486.*

9. Бобошко О.О. Проблемна питання тлумачення понять: «припинення договору» та «розірвання договору». *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 569-572.*

10. Бобошко О.О. Деякі питання визначення підстав зміни договору в Україні. *Динаміка статусу приватної особи в сучасних умовах інтеграційного розвитку України: матеріали Всеукраїнської конференції, присвяченої пам'яті І.В. Шерешевського (м. Одеса, 30 листопада 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2017. С. 53-55.*

11. Бобошко О.О. Особливості виникнення деліктних зобов'язань у римському праві. *Від римського приватного права до права Європи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 травня 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2017. С. 36-39.*

12. Бобошко О.О. До визначення основної підстави зміни та розірвання договорів за законодавством України. *Від римського приватного права до ІТ права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2018. С. 131-134.*

13. Бобошко О.О. Особливості формування питань зміни або розірвання договорів у Стародавньому Римі. *Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні: матеріали міжнародного колоквиуму (м. Одеса,*

27 жовтня 2018 р.) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2018. С. 40-42.

14. Бобошко О.О. До питання визначення підстав зміни та розірвання договорів за істотними обставинами за цивільним законодавством України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 514-516.

АНОТАЦІЯ

Бобошко О.О. Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2019.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

У дисертації розглянуто становлення та розвиток законодавства про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Визначено поняття, підстави, умови та особливості зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Охарактеризовано правову природу зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. З'ясоване співвідношення зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин із суміжними правовими категоріями. Визначено порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Досліджено правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин за законодавством України.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України у сфері зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, істотна зміна обставин, зміна договору, розірвання договору, умови зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

АННОТАЦИЯ

Бобошко А.А. Изменение или расторжение договора в связи с существенным изменением обстоятельств. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2019.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского права специальным комплексным исследованием изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств.

В диссертации рассмотрены становление и развитие законодательства об изменении или расторжении договора в связи с существенным изменением обстоятельств. Определены понятие, основания, условия и особенности изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств. Дана характеристика правовой природы изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств. Определено соотношение изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств со смежными правовыми категориями. Определен порядок изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств. Исследованы правовые последствия изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств по законодательству Украины.

В работе обосновывается, что наиболее важными признаками обстоятельств, имеющих существенное значение, являются: непредсказуемость их возникновения после заключения сделки; существенность и чрезвычайность; необратимость; отсутствие вины сторон договора. Правильное определение указанных признаков имеет практическое значение, поскольку позволяет сторонам договора и суду правильно квалифицировать обстоятельства, имеющие существенное значение.

Установлено, что изменение или расторжение договора являются особыми основаниями изменения или прекращения неисполненных обязательств по желанию одной или обеих сторон договора в связи с изменением существенных обстоятельств. Правовые последствия изменения или расторжения договора в связи с изменением существенных обстоятельств не имеют обратной силы. В данном случае по требованию каждой из сторон суд устанавливает правовые последствия изменения или расторжения договора, исходя из необходимости справедливого распределения между сторонами договора расходов, которые они понесли в связи с исполнением данного договора.

Обосновывается, что целью изменения договора является изменение обязательства определенного вида, исполнение которого еще не полностью осуществлено и которое имеет длительный характер. Определены этапы

процесса внесения по согласию сторон изменений в договор в связи с существенным изменением обстоятельств.

В диссертации акцентируется внимание на том, что в случае существенного изменения обстоятельств каждая из сторон договора имеет право обратиться к другой стороне с просьбой пересмотреть условия заключенного договора. Такое предложение должно быть обоснованным и сделанным в разумные сроки. При этом указанное предложение не является основанием приостановления действия договора. В случае возникновения спора каждая из сторон имеет право обратиться в суд.

Соглашение об изменении или расторжении договора является гражданско-правовым договором, который следует отграничивать от других соглашений, влекущих за собой изменение или прекращение обязательства. Восстановление первоначального положения, в котором стороны находились до заключения договора, возможно в пределах обязательства по возмещению убытков, причиненных изменением или расторжением договора в связи с существенным изменением обстоятельств.

Сформулированы предложения по усовершенствованию действующего гражданского законодательства Украины в сфере договорных обязательств между участниками гражданских правоотношений относительно изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств.

Ключевые слова: гражданско-правовой договор, существенное изменение обстоятельств, изменение договора, расторжение договора, условия изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств, правовые последствия изменения или расторжения договора в связи с существенным изменением обстоятельств.

SUMMARY

Boboshko O.O. Change or termination of a contract due to a substantial change in circumstances. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Legal Sciences Degree, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2019.

The dissertation is the first in the national science of civil law special complex research of the change or termination of a contract in connection with a substantial change in circumstances.

The formation and development of the legislation on the change or termination of a contract in connection with a substantial change in circumstances were studied in the dissertation. The concept, grounds, conditions and peculiarities of the change or termination of a contract in connection with a substantial change of circumstances are defined. The legal nature of the change or termination of a contract is described

in connection with a substantial change in circumstances. The correlation of the change or termination of a contract due to a substantial change in circumstances with related legal categories is researched. The order of change or termination of a contract in connection with a substantial change of circumstances is determined. Legal consequences of the change or termination of a contract in connection with a substantial change in circumstances under the legislation of Ukraine were investigated.

The proposals on the improvement of the current civil law of Ukraine in the field of the change or termination of a contract in connection with a substantial change in circumstances are formulated.

Key words: civil law contract, substantial change of circumstances, change of a contract, termination of a contract, conditions for a change or termination of a contract in connection with a substantial change in circumstances, legal consequences of a change or termination of a contract in connection with a substantial change in circumstances.

Підписано до друку 19.06.2019 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1906-1а.

Видавник і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.